

15. Рутинський М. Й. Туристичний комплекс Карпатського регіону : навч. посіб. / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – Чернівці : [б. в.], 2008. – 439 с.
16. Савчук Б. П. Культурно-історичні та ментальні передумови розвитку туризму в Карпатському регіоні: з ретроспективи останньої чверті ХХ ст. / Б. П. Савчук // Туризм і розвиток регіону : матеріали Міжнар. наук. конф. (Івано-Франківськ ; Яремче, 19–21 жовт. 1911 р.). – Вип. 3. Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2011. – С. 443–450.
17. Тарас Я. Н. Принципы формирования курортно-рекреационных систем с учетом расселения (на примере Украинских Карпат) : автореф. дис. ... канд. экон. наук / Я. Н. Тарас. – М., 1980. – 27 с.
18. Ткачук І. Г. Економічна самостійність регіону / І. Г. Ткачук. – К. : Наук. думка, 1994. – 228 с.
19. Украинские Карпаты: экономика / отв. ред. М. И. Долишний. – К. : Наук. думка, 1988. – 223 с.
20. Українське товариство охорони пам'яток історії та культури : довідкові матеріали. – К. : [б. в.], 1978. – 167 с.

Котенко Руслан. Монументальная пропаганда как средство утверждения советской парадигмы истории (на примере Прикарпатья). В статье раскрываются содержание, формы, методы монументальной пропаганды на Прикарпатье в советский период. Рассматриваются проблемы установления монументов, которые отражают историческую память про Киевскую Русь, Козаччину, опрышковское и революционное движения, события Второй мировой войны, а также советских воинов, известных партийных и государственных деятелей. Проводится их классификация и типология за определёнными критериями. Проанализированы обстоятельства, связанные с установлением и сохранением памятников. Отслеживается усиление их роли как средства идейно-политического воспитания населения края. Показана роль партийных и общественных организаций в этих процессах.

Ключевые слова: советский период истории, монументальная пропаганда, Прикарпатье, монументальная скульптура, памятник, памятный знак.

Kotenko Ruslan. Monumental Propaganda Approval as a Means of Soviet History of Paradigm (for Example Carpathian Region). The article describes the content, forms and methods of monumental propaganda in the Carpathian region in Soviet times. The problems of establishing monuments that reflect the historical memory of the Kievan Rus, Cossacks, opryshki and revolutionary movement, the events of World War II, and Soviet soldiers known party and state leaders. Produced classification and typology according to certain criteria. Analysis of the circumstances related to the establishment and preservation of monuments. Tracks strengthening their role as a means of ideological and political education of the population of the region. The role of party and public organizations in processes.

Key words: soviet period, monumental propaganda, Carpathian, monumental sculpture, monument, memorial sign.

Стаття надійшла до редколегії
29.05.2014 р.

УДК 904+725.94-351.853(477.75)

Уляна Палійчук

Монументальна пропаганда як засіб утвердження радянської парадигми історії (на прикладі Прикарпаття)

У статті висвітлено зміст, форми, методи монументальної пропаганди на Прикарпатті за радянського періоду. Показано зростання її ролі як засобу ідейно-політичного впливу на населення. Проаналізовано встановлення пам'ятників на честь діячів історії та роль партійних і громадських організацій у цьому процесі.

Ключові слова: радянська доба історії, монументальна пропаганда, Прикарпаття, монументальна скульптура, пам'ятник, пам'ятний знак.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність заявленої в назві статті проблеми зумовлюється двома аспектами. Перший – науково-теоретичний – засвідчує невинувато занижену увагу вчених до радянської історії, особливо її культурологічного складника, який опинився на маргінесі сучасної української історіографії. Другий – суспільний: чимало зведених за радянського

періоду монументальних споруд залишаються складниками культурних ландшафтів міст і сіл, хоча вони мають різний художньо-мистецький рівень і не завжди відповідають культурно-естетичним запитам та національно-патріотичним почуванням українства. У зв'язку із цим у громадських колах точаться дискусії щодо доцільності реконструкції, демонтажу чи перенесення того чи іншого пам'ятного знака.

Мета статті полягає в показі ролі та значенні монументальної пропаганди в утвердженні радянської парадигми історії, що знайшло прояв в увічненні у скульптурних творах історичних подій та персоналій. Ця проблема лише фрагментарно представлена в історико-краєзнавчих роботах (П. Арсенич, Б. Гаврилів, В. Грабовецький, В. Полек, Ю. Угорчак та ін.), тож, зважаючи на свою суспільну й наукову значущість, заслуговує на спеціальний комплексний пам'яткознавчий аналіз. Важливі підстави для цього дає використання архівних документів, матеріалів преси і довідникової літератури та інших джерел.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Монументальна пропаганда як пріоритетний складник радянської системи охорони пам'яток передбачала проведення діяльності зі спорудження творів монументальної скульптури (пам'ятників, пам'ятних знаків, скульптурних груп, погрудь, меморіальних споруд, дощок тощо), їхнє використання в ідейно-політичній роботі з населенням, здійснення заходів, пов'язаних із їх збереженням, ремонтом, реставрацією.

Відзначення подій і діячів дожовтневої історії носило кон'юнктурний характер: вони мали бути знаковими для історії України чи Росії або ж визнаними символами місцевої локальної історії. Обов'язковою була їхня відповідність парадигмі радянської історіографії, яка давала змогу вивчати, прославляти лише факти й персоналії, які не суперечили ідеологемі боротьби за соціальне визволення, що зазвичай відображала «єдність російського, українського та білоруського народів».

За такої ситуації Київська Русь IX–XIII ст. була представлена, по суті, лише двома високохудожніми монументальними витворами. Маловідомим навіть у пам'яткознавчих виданнях став установлений 1959 р. у Крилосі Галицького району пам'ятний знак у вигляді масивної кам'яної брили, обтесаної з лицевої сторони з автентичним написом: «Тут був похований / галицький князь / Ярослав Осмомисл / 1192–1187» [16, с. 221].

Досі візиткою Прикарпаття залишається пам'ятний знак «Давній Галич», відкритий 1987 р. також на Крилоській горі, в урочищі Прокаліїв сад, поблизу місцезнаходження укріпленого дитинця давнього Галича – столиці Галицько-Волинської держави. Його спорудження тривало понад десятиріччя. Після проведеного в січні 1974 р. конкурсу проект схвалила художньо-експертна рада з монументальної скульптури Міністерства культури та Держбуду УРСР. Офіційним замовником пам'ятного знаку виступив обласний краєзнавчий музей. Однак затверджений тоді кошторис на суму 30 тис. крб 1984 р. довелося переглянути й доповнити 15 тис. крб. Через ці прорахунки затягнулися роботи з виготовлення монумента [12, арк. 7]. Скульптурна композиція у вигляді символічних меча і плуга відображає ідею споконвічного прагнення і готовності українства боронити свою волю, багатство його етнокультурної традиції, але офіційна пропаганда її трактувала як монумент «Єдності, Дружби і Братерства трьох слов'янських народів – російського, українського, білоруського» [14; 19].

У такому ж ідейному контексті серед знакових подій і діячів Середньовіччя та Нового часу увічнена в монументальній скульптурі лише постать Б. Хмельницького. За даними краєзнавців, на 1991 р. у Галичині нараховувалося 24 пам'ятних знаків гетьманові [7, с. 28]. Згідно з нашими підрахунками, на Івано-Франкіщині за радянського періоду їх з'явилося лише чотири [16, с. 215–232]. Найвеличнішим із-поміж них є монумент у Залукві Галицького району, зведений 1964 р. з нагоди 310-ї річниці «возз'єднання України з Росією» [13, с. 110–111].

Добу українського козацтва увічнював чи не єдиний пам'ятний знак, установлений на стіні старовинної каплиці при в'їзді до Городенки на честь першої згадки про перебування 300 козаків на Прикарпатті [7, с. 30].

Віддавна на Прикарпатті формувався самобутній «довбушівський меморіал», що являє органічне поєднання пам'яток природи, фольклору та історичних місць, пов'язаних з іменем О. Довбуша. За радянського періоду витворюється його третій складник у вигляді рукотворних мистецьких пам'яток. Так, 29 травня 1971 р. відкрили символічний меморіальний пам'ятник О. Довбушеві на пагорбі при в'їзді до його рідного села Печеніжина: ватажок опришків постає з топірцем та відкритим чолом, що

виражає спокій, велич, незламність духу, мужність. Пам'ятні знаки на його честь також установили в Печеніжині, в урочищі Калинчик-Бобичів, на місці хати, де 1700 р. народився О. Довбуш; у Коломиї, де польська шляхта знушалася над його мертвим тілом; у Космачі на Косівщині, на місці, де 24 серпня 1745 р. він трагічно загинув [9, с. 21–43]).

Основна частина радянського монументального літопису Прикарпаття представлена післяжовтневим періодом. Незмінною залишалася її стрижнева ідея спільності долі російського та українського народів, яка відносно історії ХХ ст. утілювалася в парадигмі «закономірності возз'єднання західноукраїнських земель із радянською Україною».

Джерела наводять дещо суперечливу картину початків «скульптурної ленініани» на Івано-Франківщині. Гадаємо, пальму першості тут варто віддати бюсту В. Леніна на постаменті з кам'яних брил, що з'явився в Солотвині Надвірнянського району наприкінці 1939 р. Його відновили наприкінці 1944 р. на тому ж місці [3, с. 62]. У 1939–1941 рр. пам'ятники «вождів світового пролетаріату» також установили в найбільших містах краю – Івано-Франківську, Коломиї, Калуші, Долині, Косові, Болехові [13, с. 17].

У 1950–1960-х рр. пам'ятники Леніну з'явилися на центральних площах усіх районних центрів області, а останній бум «скульптурної ленініани» припав на 1969–1970 рр., коли з нагоди сторіччя з його дня народження скульптури масово встановлювали на міських вулицях і подвір'ях сільських рад, підприємств, установ, навчальних закладів. Вони з'явилися на центральних садибах усіх 18 колгоспів Прикарпаття, що носили ім'я керманіча російських більшовиків.

За 1960-х рр. був відпрацьований механізм спорудження монументів радянським партійним і державним діячам та воїнам. Зазвичай райкоми компартії зверталися в обком із відповідними клопотаннями, де, перераховуючи перетворення, які відбулися в районах, містах, селах за роки радянської влади, стверджувалася можливість (як особливий вид заслуги) їхнього встановлення, зазвичай, за кошти місцевих підприємств та районного бюджету, а також за рахунок дольової участі Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОПК). Часто такі клопотання подавалися з «ініціативи трудових колективів» області.

Згідно з різними джерелами, чисельність монументів Леніну на 1975 р. на Прикарпатті досягла свого максимуму – 105, причому всі вони належали до пам'ятників мистецтва, тобто становили майже половину цієї групи пам'яток. Як засвідчує наш аналіз [16, с. 215–232], із них близько 20 % з'явилися за 1950-х та близько 45 % за 1960-х рр. Лише 1970 р. спорудили понад 30 монументів вождів.

Їхніми авторами було обмежене коло скульпторів й архітекторів (О. Здоховський, І. Боднарук, В. Бец, Е. Кунцевич, Ю. Чеканюк, Г. Кальченко, А. Білостоцький та ін.), які отримували виняткове право канонізувати образ вождя. Більшість присвячених йому монументальних творів відзначалася одноманітністю та невисоким художньо-мистецьким рівнем. Вождь поставав у типових позах: стискаючи лівою рукою залогу пальта, замислено вдивлявся в далечінь; із витягнутою вперед рукою як речник і трибун, що звертається до трудящих із палкою промовою тощо. Завжди виконували установку компартійної номенклатури, відповідно до якої її ідол мав зображатися одночасно «простим і величним», «людяним і геніальним», «замисленим і привітним».

Важливо відзначити, що задовго до повсюдного демонтажу пам'ятників Леніну вже на середину 1970-х рр. чимало з них були зношені під впливом природних факторів (найчастіше тріщини утворювалися в бетонних скульптурах чи постаментах). На середину 1980-х більшість монументів вождів опинилася в аварійному стані, не підлягала реставрації, а потребувала лише заміни. Це явище впливає із численних звернень районних і селищних рад до облвиконкому. Їх, своєю чергою, переадресовували до Ради Міністрів УРСР, звідки надходили відповіді про «перевантаженість майстерень» та потребу зачекати на «вирішення клопотань» [10, арк. 5–8; 11, арк. 2–4; 12, арк. 6, 16, 13; 17, арк. 6–8]. Так, за іронією долі пам'ятники Леніну стали «жертвою» його плану монументальної пропаганди, що вимагала ставити споруди «якнайшвидше», з «простих» матеріалів та не зважати на художньо-мистецький рівень.

Відсутність монументів вождів часто компенсувалася пам'ятниками на честь інших одіозних діячів революційного руху та радянської держави. Так, згідно з нашими узагальненнями [16, с. 215–232], на Прикарпатті встановили близько трьох десятків пам'ятників К. Марксу (9), С. Кірову (6), Ф. Держинському (5), М. Калініну (2), А. Жданову, М. Фрунзе, Г. Петровському, В. Ватутіну та ін. Більшість із них з'явилася в 1960-х рр. У 1970-х – у першій половині 1980-х рр. питання їх встановлення

обговорювали облвиконкомом та УТОПШК, зокрема моніторили місця, які ще не були відзначені пам'ятними знаками партійно-радянського активу й поховання радянських воїнів.

Згідно з ідеологічними установками, пам'ятники радянським діячам установлювали з прив'язкою до підприємств, установ, вулиць, названих на їхню честь. Показовий приклад цьому дає Рогатинський район, у якому на 1981 р. спорудили шість пам'ятників М. Калініну, М. Щорсу, Ф. Дзержинському, С. Кірову, М. Фрунзе в колгоспах, що носили їхні або імені «Дружба», «імені Радянської Армії», «Росія» та ін. [4, арк. 71, 75].

Пам'ятники визначним радянським діячам становили другий «ешелон» у радянській «політичній монументалістиці» після скульптурних образів Леніна, тому вони посідали відповідні почесні місця в культурному ландшафті міст і сіл області. При цьому ніколи не зважали на громадську думку. Для прикладу, за таким принципом пам'ятник М. Кірову спорудили в міському парку Коломиї, названого його іменем [3, с. 112], тоді як пам'ятник Т. Шевченкові дозволили встановити лише в приміському селі Шепарівці.

Такий же статус мали пам'ятники героям громадянської війни, зокрема М. Щорсу (Путянинці), О. Пархоменку (Поточище), В. Чкалову (Раковець, Черемхів), В. Порайку (Устьє) в Рогатинському, Городенківському, Коломийському, Снятинському районах [16, с. 218–234], що символізували боротьбу за утвердження радянської влади в Україні. Найбільше їх з'явилося на честь В. Чапаєва, який двічі, у березні–травні 1915 р. та під час т. зв. Брусилівського прориву, брав участь у боях на Прикарпатті, за що був відзначений двома Георгіївськими хрестами та дістав поранення. Скульптурні пам'ятники В. Чапаєву встановили на центральних садибах колгоспів його імені в Княздворі (1967 р.) Коломийського та Чернелиці (1970 р.) Городенківського районів, а на фасаді Будинку культури с. Довгопілля Верховинського району 1977 р. відкрили меморіальну дошку [1; 18]. Художній рівень цих монументальних творів був посереднім, переважно вони тиражувалися за ідентичними пам'ятними знаками, встановленими у східних областях України.

Водночас компартійні ідеологи розуміли, що відзначення радянських діячів, непричетних до суспільного розвитку західноукраїнських земель, не принесе належних політичних дивідендів, якщо не доводити «активну роль» регіону в загальноросійському революційному русі. Такі аргументи шукалися в «добі жорстокого національного і соціального гноблення» першої третини ХХ ст., коли трудящі всіма силами прагнули до «возз'єднання з братнім російським народом». Монументальне увічнення окремих епізодів та персоналій, пов'язаних із комуністичним рухом і страйковою боротьбою за цього періоду, розглядалося як ефективний засіб нав'язування бажаних ідейних стереотипів. В історико-краєзнавчій і пам'яткознавчій літературі пам'ятні знаки, які відображали «період панування панської Польщі», фігурували в різних іпостасях: як «пам'ятники революційної [історико-революційної] слави»; як увічнення в пам'ятниках історії та культури «возз'єднання українських земель в єдиній Українській Радянській державі» та «дружби народів у боротьбі за встановлення радянської влади в західних областях України» тощо [2; 5; 6; 8]. У всіх цих випадках описувалися одні й ті ж скульптурні твори, вони мали за мету: закарбувавши окремі епізоди й персоналії місцевої історії, показати масовість революційно-возз'єднавчого руху. Таким чином Прикарпаття вмонтовувалося в ідеологічне полотно «тріумфальної ходи Великого Жовтня». На 1987 р. на Прикарпатті різні джерела фіксують від 40 [13, с. 24] до понад 50 (згідно з нашими підрахунками [16, с. 215–232]) пам'ятних знаків, пов'язаних із подіями й учасниками боротьби за возз'єднання, 10 із них спорудили в Івано-Франківську [5, с. 4]. В ієрархії формування культурно-історичного середовища вони посідали «третій ярус» після монументів Леніну та радянським діячам вищого ешелону. У тематичному аспекті вони були присвячені прокомуністичним організаціям та їхнім членам й опозиційним виступам проти польського режиму.

Наслідки Другої світової війни забезпечили остаточне утвердження радянської влади на Прикарпатті. Поразка українського визвольного руху та масові жертви нацистського й радянського тоталітарних режимів викликали глибокі зрушення у свідомості українського населення. Отож, спорудження пам'ятників, пов'язаних із цими буремними подіями, стало одним із визначальних напрямів розвитку монументальної пропаганди. Узявши за основне гасло цієї ідеологічної кампанії слова поетеси Берггольц: «Ніхто не забутий, ніщо не забуто!», компартійне керівництво повело курс на повсюдне монументальне увічнення героїки Великої Вітчизняної війни. Вона мала гостру ідейно-політичну спрямованість, позаяк протиставлялася українському визвольному руху, що таврувався як «український буржуазний націоналізм» й, по суті, ототожнювався з німецьким нацизмом.

За таких обставин саме поняття «пам'ятник[и] Великої Вітчизняної війни» набрало багатофункціонального значення, оскільки до них зачисляли різні в тематичному аспекті монументальні споруди. В одному випадку це були всі пам'ятні знаки, присвячені подіям 1941–1944 рр., в іншому вони поділялися на окремі категорії: 1) монументи, присвячені подіям війни; 2) пам'ятники героям війни; 3) пам'ятники партизанам і підпільникам; 4) пам'ятники односельцям, які загинули у війні. Подекуди сюди зараховували ще й пам'ятники радянським активістам, що загинули від рук «українських буржуазних націоналістів».

За 1975–1985 рр., коли відзначали 30-ту і 40-ву річницю перемоги у Великій Вітчизняній війні, кількість монументів, присвячених їй подіям (тобто знаків першої і четвертої з названих груп), зростає з 320 до 588 [15, арк. 2]. Зарахування до них символічних пам'ятників і меморіальних комплексів радянським воїнам, надмогильних пам'ятників та пам'ятників односельцям, загиблих під час війни, виглядає цілком логічним, позаяк у багатьох випадках їм установлювали спільні обеліски. Щоправда, історичні реалії не дозволяють ототожнювати ці групи вояків.

Пам'ятники цієї групи ставали обов'язковими, часто центральними елементами культурних ландшафтів міст і сіл, тож відзначаються монументалізмом, чимало з них були виготовлені на високому художньо-мистецькому рівні. У композиційному плані вони переважно символізували скорботу, гіркоту втрат, непорушний спокій, велич перемоги, що дісталася дорогою ціною, тож їх головними образами стали: жінка-матір, котра втратила сина; дружини з дітьми-сиротами; воїни, які прощають загиблих побратимів; солдат зі схиленою головою, який тримає в опущених руках автомат і каску; воїн зі схиленим знаменом та ін.

Меморіальний комплекс в Івано-Франківську (1967 р., скульптори А. Мацієвський, А. Лендел та архітектор Я. Процак), що вважався репрезентативним монументом слави області, складався із братської могили радянських воїнів, увінчаної стелою з барельєфним зображенням воїнів, які йдуть в атаку, та 8-метрової скульптури скорботної матері з дітьми. Меморіальні дошки засвідчували імена радянських командирів, які загинули в боях за Прикарпаття. Величні монументи увічнювали масові поховання у вигляді братських могил воїнів радянської армії в містах і селах. У Тлумачі центральну композицію могили, де поховали 590 солдатів, становили скульптури воїна з опущеним мечем і щитом та матері зі схиленою головою. У Долині на могилі 313 воїнів спорудили пам'ятник із барельєфами похованих у ній Героїв Радянського Союзу Д. Пилипченка та В. Лаврищева. На меморіалі Надвірної, де перепоховали 1297 воїнів, піднісся 16-метровий обеліск, обрамлений диском-пілоном із барельєфними зображеннями зустрічі радянських частин із місцевим населенням (А. Лендел, В. Сокальський) [13, с. 49–51].

Згідно з нашими підрахунками, було встановлено понад 80 індивідуальних, здебільшого надмогильних пам'ятних знаків радянським воїнам, підпільникам, розвідникам.

Висновки. Отже, історичний досвід Прикарпаття засвідчує загальну тенденцію зі зростання ролі та значення монументальної пропаганди в радянській пам'яткоохоронній політиці. За домінуючої тенденції щодо увічнення діячів і здобутків радянської доби події і персоналії, пов'язані з минулим українського народу, посідали в ній незначне місце. Упроваджені принципи монументальної пропаганди спрямовували на отримання ідеологічного ефекту, що негативно позначалося на мистецько-естетичному рівні та якості скульптурних творів. Командно-адміністративні методи управління суспільством не могли забезпечити їхнє утримання в належному стані та відновлення.

Джерела та література

1. Арсенич П. Імені В. І. Чапаєва / Петро Арсенич // Прикарпатська правда. – 1986. – 28 січ.
2. Артиш І. Я. Увічнення пам'яті історико-революційних подій на Івано-Франківщині / І. Я. Артиш, М. В. Кушнірюк // 50 років возз'єднання Західної України з Радянською Україною в складі Союзу РСР. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1989. – С. 138–140.
3. Баран В. Л. Історії промовисті сторінки. Путівник по історико-революційних та архітектурних пам'ятках Прикарпаття / В. Л. Баран, О. П. Шеремет. – Ужгород : Карпати, 1971. – 119 с.
4. Відомчий архів Івано-Франківської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Інформації о мероприятиях, проведенных по области при Республиканском смотре памятников истории и культуры в честь XXVI съезда КПСС. 20 марта 1980 – 19 февраля 1981 гг., 238 арк.
5. Гаврилів Б. М. Історико-революційні пам'ятники Прикарпаття : путівник / Б. М. Гаврилів. – Івано-Франківськ : Облполіграфвидав, 1989. – 18 с.

6. Гаврилів Б. Пам'ятники комсомольської слави Прикарпаття / Богдан Гаврилів. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1986. – 22 с.
7. Гаврилів Б. Українське козацтво в пам'ятниках історії : наук.-іст. дослідж. / Богдан Гаврилів, Ігор Любінець. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1993. – 82 с.
8. Гаврилюк О. Ю. Увічнення в пам'ятниках історії та культури воз'єднання українських земель в єдиній Українській Радянській державі / О. Ю. Гаврилюк. – К. : УТОШК, 1979. – 22 с.
9. Грабовецький В. Скульптурна Довбушіана Валентина Борисенка / Володимир Грабовецький. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2009. – 116 с.
10. Державний архів Івано-Франківської області (далі – Держархів Івано-Франківської обл.), ф. р-295, оп. 5. Виконавчий комітет Івано-Франківської Ради народних депутатів, спр. 4024. Матеріали і довідки, доповідні записки з питань охорони пам'ятників культури та архітектури на території області за 1974 рік, 19 арк.
11. Держархів Івано-Франківської обл., спр. 4270. Листування з Радою Міністрів УРСР та Міністерством культури УРСР про спорудження пам'ятників і монументів за 1976 рік, 22 арк.
12. Держархів Івано-Франківської обл., спр. 5564. Доповідні записки, довідки, листування з республіканськими та обласними організаціями з питань охорони пам'ятників історії і культури та архітектури. 7 січня – 10 грудня 1985 р., 29 арк.
13. Маршрутами слави Прикарпаття : путівник / М. В. Токаренко, В. М. Паркулаб, Б. М. Гаврилів, П. І. Арсенич. – Ужгород : Карпати, 1987. – 151 с.
14. Наша сила в єдності, братерстві, дружбі // Прапор перемоги. – 1986. – 23 верес.
15. Отчеты, справки о проведении смотра памятников и памятных мест Великой Отечественной войны, посвященного 40-летию Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. за 1985 г., 89 арк.
16. Памятники истории и культуры Украинской ССР : каталог-справ. – Киев : Наук. думка, 1987. – 736 с.
17. Сводные и статистические отчеты рай(гор) организаций по основной деятельности за 1983 г., 192 арк.
18. Слезінський В. Чапаєв на Прикарпатті / В. Слезінський // Зоря Прикарпаття. – 1987. – 7 лют.
19. Шеремет О. До отчої криниці / О. Шеремет // Прикарпатська правда. – 1986. – 1 листоп.

Палийчук Ульяна. Монументальна пропаганда як средство утвердження советської парадигми історії (на прикладі Прикарпаття). В статті розкриваються зміст, форми, методи монументальної пропаганди на Прикарпатті в радянський період. Розглядаються проблеми встановлення монументів, які відображають історичну пам'ять про події Другої світової війни, а також про радянських воїнів, відомих партійних і державних діячів. Проводиться їх класифікація і типологія за певними критеріями. Аналізуються обставини, пов'язані з встановленням і збереженням пам'ятників. Відслідковується посилення їх ролі як засобу ідейно-політичного виховання населення краю. Показана роль партійних і громадських організацій в цих процесах.

Ключевые слова: радянський період історії, монументальна пропаганда, Прикарпаття, монументальна скульптура, пам'ятник, пам'ятний знак.

Paliychuk Juliana. The Monumental Propaganda as a Means of Asserting the Soviet Historical Paradigm (in the Example of Carpathian Region). The article describes the content, forms and methods of monumental propaganda in the Carpathian region in Soviet times. The problems of establishing monuments that reflect the historical memories of the Second World War and of Soviet soldiers, famous party and state leaders are considered. Classification and typology according to the certain criteria are conducted. The circumstances surrounding the establishment and preservation of monuments are analyzed. Strengthening of their role as a means of ideological and political education of the population of the region is monitored. The role of the party and civil society organizations in this process is shown.

Key words: Soviet historical period, monumental propaganda, Carpathian region, monumental sculpture, monument, memorial sign.

Стаття надійшла до редколегії
15.05.2014 р.